
ODNOS BEČKOGA DVORA PREMA CRKVENOJ UNIJI U DALMACIJI DVADESETIH GODINA 19. STOLJEĆA

Ivan Pederin, Zadar

UDK: 94 8497.5-3 Dalmacija) "1820"

281.961 (091) (497.5-3 Dalmacija)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 9/2003.

Sažetak

U ovome radu čita se o pitanjima crkvene unije dvadesetih godina 19. stoljeća u Dalmaciji. Prema dosadašnjoj literaturi austrijska vlast pokušala je prisiliti pravoslavne na uniju; dosadašnja istraživanja međutim ipak nisu navela ni jedan dokument koji bi takve prisilne mjere i dokazao. U ovom radu prikazana je i analizirana građa o uniji iz ostavštine Franje I. koja također nije iznijela na vidjelo dokumente o prisilnom unijaćenju. Iz sve dosadašnje literature i građe ne vidi se ni da bi austrijska vlast dala inicijativu, premda je bila naklonjena uniji. Teološki razlozi ne spominju se u pismima vrhova austrijske vlasti, koja je priznavala i poštovala autonomiju pravoslavne, a i ostalih vjerskih zajednica. Teološki razlozi ne spominju se ni u pismima protivnika unije. Jedini koji je spomenuo teološke razloge bio je sam sjedinjeni episkop Venedikt Kraljević, koji je istaknuo da između grčke i latinske crkve nema dogmatskih i teoloških razlika, da je različit jedino obred, koji će sjedinjena crkva zadržati.

O crkvenoj uniji u Dalmaciji pisao je Kosta Milutinović,¹ opisujući uniju i unijaćenje kao nasilno prevjeravanje; prije njega tako je pisao i Nikodim Milaš.² Austrija je *bezobzirna i služila se srednjovekovnim metodama*, tvrdi Milutinović, spominjući i *katolički fanatizam*. Nasilno unijaćenje započinje poslije seobe Srba pod pećkim patrijarhom Arsenijem III. Čarnojevićem. Unijatski episkop Venedikt Kraljević opskurna je ličnost; došao je iz Bosne, a budući da su Osmanli tražili njegovo izručenje zbog teških prijestupa - što Milutinović ne opisuje pobliže - Kraljević bježi u Beograd, u kojem su upravo Osmanli, a onda ide u Dalmaciju, gdje je bio

¹ *Vojvodina i Dalmacija 1760.-1914.*, Novi Sad, 1973.

² *Pravoslavna Dalmacija*, Novi Sad, 1901.

privrženik Francuza. Milutinović ne kaže ništa potanje o toj privrženosti. Francuzi su tolerantni prema pravoslavcima, kojima odobravaju episkopa, konzistorij i osnivanje bogoslovije, ali su igumani Dubajić i Borčilo njihovi žestoki neprijatelji. Kraljevića episkopom imenuje sam Napoleon (!) 26. ožujka 1810., a ovaj već 6. studenoga 1813. poziva pravoslavno svećenstvo na odanost austrijskome caru. Kraljević pristaje na uniju jer to želi car Franjo I., a to mu savjetuje i njegov tajnik Talijan Andrea Ruggieri.

Pa ipak, Milutinović ne navodi ni jedan dokument o tako brojnim nasiljima i *srednjovekovnim metodama* unijačenja. Značajno je da on ozbiljno shvaća Nikodima Milaša, koji je vidio Ćirila i Metoda što dolaze u Dalmaciju i u Dalmaciji šire kršćanstvo, iako sveta braća nikad nisu bila u Dalmaciji, nisu bili ni pravoslavni, jer je do raskola došlo kasnije, a Ćiril je bio biskup rimske crkve, te je u Rimu i pokopan. Milutinović ozbiljno shvaća i kroniku Simeona Končarevića koju je Milaš prepričao i u njoj čitao o nasilnom *preujeravanju*. Tu kroniku nitko do danas nije vidio, a Simeon Končarević je mitska ličnost, jer o njemu ne postoji ni jedan dokument, on je navodno pobjegao u Rusiju pred pritiscima mletačke vlasti, no u Rusiji se o njemu ništa ne zna.³

Prema dosad poznatim izvorima nije jasno tko je dao inicijativu za uniju, a ništa se ne zna ni o navodnom *nasilnom prekrštavanju*. Episkop Venedikt Kraljević pisao je 15. rujna 1815. bečkoj vladi da učenje Pravoslavne crkve nije protivno učenju Katoličke, da se

³ I. G. Vorobjova, *Professor-slavist Nil Aleksandrovič Popov*, Tver, 1999., str. 124. Ruski slavist Nil Popov se, primjera radi, vrlo snošljivo odnosio prema unijatima u Galiciji, ibid. str.130. Ništa se ne zna o mletačkim progonima pravoslavnih u Dalmaciji, dapače, generalni providur Francesco Grimani ih je 1754. emancipirao. Ivan Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409.-1797.)*, Dubrovnik, 1990., str. 72. Ni Mile Bogović ništa ne zna o mletačkim progonima pravoslavlja, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*, Zagreb, 1982. Ovdje valja reći da je Milaš pronevjerio novac konzistorija. Namjesnik Nardelli imao je obzira prema njemu jer je bio episkop, nije ga bacio u tamnicu, ali je Milaš ipak morao dati ostavku. Njegov suučesnik u tom nedjelu arhimandrit Dositej Jović, poslije kotorski episkop počinio je samoubojstvo i u oproštajnom pismu optužio Milaša, Ivan Pederin, *Velikosrpska promidžba i subverzija u Dalmaciji između aneksijske krize 1908. i balkanskih ratova 1912. (prema spisima zadarske pismohrane)*, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, sv. XLI.-XLII. (1999.-2000.), str. 247-267., str. 258. I pedesetih godina prošloga stoljeća pravoslavni su se borili protiv unijata, tako što su im palili kuće i ubijali ih, a pritom su svećenici surađivali s hajducima. Ivan Pederin, *Političko nezadovoljstvo Hrvata, Srba i Talijana za Bachova apsolutizma u Dalmaciji*, Kolo, god. III. (CLI) (1993), br. 9-10, str. 841-864.

dogme *samo po formi razlikuju*. Stoga predlaže sjedinjenje u dogmama, ali da ostane razlika u obredu. Obrazložio je to Božjom zapovijedi da ostane jedno stado i jedan pastir. Unija je bila zaključena njegovom izjavom, a sakramentalnih ili obrednih radnji nije bilo. No, izbilo je suparništvo između Kraljevića i karlovačkog mitropolita Stefana Stratimirovića, kojeg Milutinović opisuje kao obrazovanog masona. Stratimirović je smatrao da je inicijativu za uniju dao Franjo I.; želio je osnovati pravoslavno sjemenište za bogoslove u Dalmaciji, ali da bogoslovi iz Dalmacije uče u Srijemskim Karlovcima. Kraljević je pak želio sjemenište u Šibeniku, u kojem će učiti mladići rimskoga i grčkog obreda.⁴ Valja istaknuti da se Vuk St. Karadžić nudio – kako tvrdi Milutinović – Kraljeviću za profesora na šibenskome sjemeništu, u Beču se oženio katolikinjom, prešao na katolicizam, a i sin mu je bio kršten u katoličkoj crkvi; poslije je prešao na pravoslavlje. Božidar Petranović bio je također pristaša unije, ali je bio dvoičan, pa je istodobno bio i protiv unije.⁵

U to doba dakle nije postojalo nijedno učilište za pravoslavne svećenike Srbe, a njihova neukost bila je poznata.

Milutinović je istražio spise Zadarske eparhije iz kojih je razvidno da su pravoslavni pružili žestok otpor uniji; u toj borbi nisu prezali ni od ubojstva, borili su se pored ostalog čak i ubojstvima zbog čega je paroh Kiril Cvjetković osuđen na 20 godina tamnice, koju je i odležao. Iz spisa nije vidljivo, ili nije dovoljno vidljivo kako se austrijska vlast odnosila prema uniji. U ostavštini cara Franje Prvoga nalazi se međutim svežnjić iz kojega se vidi odnos cara Franje, a osobito velikog kancelara grofa Franza Sauraua i dalmatinskoga guvernera (Milutinović piše *namesnika*) domaršala (*Feldzeugmeister*) baruna Franje Tomašića prema uniji.⁶

Kraljević je 1818. zajedno sa svojim tajnikom Marcom Ruggierijem otišao u Beč o trošku austrijske vlade i na carev poziv radi dogovora o osnivanju sjemeništa. Za ravnatelja sjemeništa u obzir su došli kotorski arhimandrit Bogetić i Kiril Cvjetković. Putovanje je bilo tajno. Kraljević se vratio, a Tomašić mu 25. travnja

⁴ *Vojvodina i Dalmacija 1760.-1914.*, Novi Sad, 1973., str. 18 i 23.

⁵ Tako ga otprilike opisuje Milutinović. Ivo Perić, *Kulturna i politička djelatnost Božidara Petranovića*, u: *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*, 1983., br. 16, str. 45-96, opisuje ga kao žarkog Srbina vezanog uz pravoslavlje.

⁶ Haus-, Hof- und Staatsarchiv u Beču, *Spisi ministarstva vanjskih poslova*, Kaiser Franz Akten, Alte Kabinettsakten (Innenösterreich).

1819. piše iz Zadra da će se car pobrinuti da dobije profesore za sjemenište. To su bili sjedinjeni svećenici iz Galicije: kanonik Stupnicki, kao profesor moralne i pastoralne teologije i ravnatelj sjemeništa, osoba znatnih čudorednih i intelektualnih kvaliteta, Jakov Czvijstinski, profesor biblijske znanosti i dogmatike, Jakov Girovski, za kojeg ne piše što će predavati, a četvrti profesor bit će tek izabran. Tomašić piše i o plaćama, Stupnicki će kao ravnatelj dobiti 1500 fl. godišnje, a ostala trojica 1000 fl. Stan će im biti besplatan. Posrednik će biti lavovski metropolit. Svećenici su poznavali *ilirski* i talijanski jezik. Čini se da je tu djelovalo staro uvjerenje kako svi Slaveni govore jedan jezik, u nekoliko njegovih dijalekata. Tomašić je 22. prosinca 1819. pisao Kraljeviću o svojem zadovoljstvu zbog dolaska profesora iz Galicije. On je opažao otpor pravoslavnoga svećenstva otvaranju sjemeništa, pa stoga nije savjetovao Kraljeviću da dođe u Zadar zbog sastanka s njim, da ne bi pobudio sumnje. Andrea Ruggieri (bankovni i financijski asesor) u pismu Tomašiću iz Šibenika od 31. prosinca 1819. izražava svoje zadovoljstvo što će se pravoslavci osloboditi svoje neukosti, osobito njihovo svećenstvo, pa će prestati zlouporabe koje se ne mogu iskorijeniti bez *ujerskog* obrazovanja. Kraljević je 3. siječnja 1820. pisao iz Kotora o otporu osnivanju sjemeništa u Gerasima Zelića i šibenskoga vikara Kirila Cvjetkovića.

Iz ove korespondencije se ne vidi da bi pravoslavni imali svojih profesora, a kao razlog sjedinjenju ističe se bolje obrazovanje svećenstva. Inicijativu za osnivanje sjemeništa u Šibeniku valja dakle tražiti u duhu jozefinizma i terezijanskih reformi školstva.

Tomašić je međutim postajao sve oprezniji, pa 8. siječnja 1820. piše Kraljeviću kako je iznenađen što se dogovara s Andreom Ruggierijem. Dana 18. siječnja 1820. opet mu piše, zabrinut hoće li profesori iz Galicije biti dobro primljeni od pravoslavaca u Šibeniku. Zabrinutost s njime dijeli i veliki kancelar grof Saurau. Dana 31. siječnja 1820. Tomašić piše Kraljeviću - kojeg kao i ostali oslovljava kao biskupa *grčkog obreda* - o anonimnom pismu koje je primio Austriji naklonjeni grof Filip Lazarović iz Boke o pitanjima sjedinjenja. Bio je protiv otvorenih mjera i nije želio nezadovoljstvo pravoslavnih. U tom pogledu Tomašić je bio pravi činovnik restauracije, oprezan, sklon postupnosti u svim djelovanjima, skrupulozan. I Saurau je pisao Kraljeviću 18. veljače 1820. Bio je u vezi s Tomašićem, pa obećava da će Tomašić strogo kazniti zločince. Preporučuje brigu o galicijskim profesorima i spominje *očinske namjere Njegovog Veličanstva*. Pismo upućeno Lazaroviću spominje stvari koje nisu za javnost, te Saurau preporučuje Kraljeviću oprez u

izboru pouzdanika. Očekuje od Kraljevića da usmjeri javno mnijenje pravoslavaca. Istog dana, 18. veljače 1820., i Tomašić piše Kraljeviću u povodu njegova povratka u Šibenik. Zanima se za mladiće koji će se obrazovati u sjemeništu, za stan u kojem će profesori stanovati, preporučuje mu razumijevanje za njihove moguće teškoće. Izražava zadovoljstvo zbog dobrih odnosa dvaju obreda u Boki prigodom proslave blagdana sv. Tripuna, savjetuje mu dobre odnose s latinskim obredom, te odlazak u latinske crkve; ukratko, povjerava mu uspostavu sklada i dobrih odnosa između *Greka* i *Latina*, kako su jedna i druga strana nazivane u slengu austrijske uprave. Tu je Tomašić opet bio činovnik restauracije, zabrinut i oprezan. U sljedećem pismu Tomašić je zabrinut zbog anonimnih pisama koja je primao i glasina koje su dolazile i do cara. Tražio je od Kraljevića da djeluje na pravoslavne, da im objasni kako su takve glasine djelo nemirnih duhova koji žele poremetiti mir u Dalmaciji, opakih ljudi koji ne shvaćaju da vlada u Dalmaciji nastoji i pravoslavnima osigurati dobro obrazovanje poput onog koje imaju ostale austrijske zemlje. Dobro sjemenište odgojit će dobre pastire. Ovdje je još jasnija veza između inicijative za osnivanje sjemeništa i duha jozefinizma i terezijanskih reformi školstva. Cara opisuje kao dobročinitelja pravoslavnih. Objasnio je Kraljeviću da pravoslavci, kao i svi ostali podanici, imaju pravo obratiti se caru prosvjedima, ističe svoju vjeru u dobronamjernost galicijskih profesora. Kraljević piše 20. ožujka 1820. grofu Saurau iz Kotora i tuži se na Stratimirovića i Cvjetkovića koji spletkare kod šibenskog pretora; piše nadalje o svojim nastojanjima da narod svoju djecu uputi u sjemenište; nadalje piše o potrebi da se u sjemeništu predaje njemački jezik i da se đaci upoznaju s pravnim propisima kojima je Austrija uredila položaj vjerskih zajednica; njih u Austriji nije bilo malo, bilo ih je čak osam, više negoli u ijednoj drugoj zemlji u Europi.

Kraljević potom piše Saurau o svojem susretu s crnogorskim vladikom te o dojmu koji je austrijska vojska ostavila na nj 1813. i kasnije. Vladao se kao osoba od austrijskog povjerenja, što je vlast od njega i očekivala. Saurau mu pak piše o carevoj naklonosti prema njemu zbog njegovih nastojanja. Bilo je razvidno da je vlast za uniju, u kojoj je vidjela element mira i sklada. Saurau mu obećava svoju podršku i odobrava što će se u sjemeništu učiti njemački. Pa ipak, u pismima vlasti Kraljeviću nigdje se ne čitaju bogoslovni razlozi, ne čitaju se ni kod onih pravoslavnih koji su bili protiv sjedinjenja; sjedinjenje je za ove potonje bilo čisto političko pitanje jer je Pravoslavna crkva u Osmanskoj Carevini obavljala političke i poludržavne funkcije, imala je dobar i priznat položaj, bar do kraja

XVII. st.⁷ Pravoslavci koji su se sjedinjenju opirali nasiljem, uvredama, pa i ubojstvima pokazali su nesnošljivost, fanatizam, neukost i predrasude; za Stratimirovića je slavjanoserbski bio *kotva pravoslavlja, šokačka jota* bila je za nj *srp nečastivoga*. No, u ovome se može naslutiti još nešto. Vjera je za kršćane osobno pitanje, ona je to i za muslimane; muslimani ne smiju silom obraćati kršćane i Židove, ali mogu silom obraćati animiste. Ako je netko jednom postao musliman, on to mora i ostati, otpadništvo od vjere kažnjava se smrću, ako se radi o muškarcu, odnosno batinama, ako se radi o ženi. To načelo kao da je vrijedilo i kod pravoslavnih u Dalmaciji, koji su smatrali da se sjedinjenje može kazniti smrću. Očito je da nisu svi pravoslavni bili toga mišljenja, mnogi su bili spremni na sjedinjenje, ali su disciplina ili teror njihove zajednice bili toliko jaki da su bili u stanju ugušiti sklonosti snošljivijih članova svoje zajednice.

Saurau i dalje piše da je zadovoljan što će sjemenište proraditi, te se nada njegovom blagotvornom utjecaju; od Kraljevića očekuje da ga o tome stalno izvješćuje. Pa ipak, 31. ožujka 1820. piše Kraljeviću da će se u slučajevima prijestupa u Boki postupati i kažnjavati po zakonu, bez obzira na vjeroispovijest, osobito u slučajevima krvne osvete, koja je nedopustiva. Krvna osveta bila je ipak prisutna u Crnoj Gori, jer tamo nije bilo građanskog zakonika sve do Baltazara Bogišića, pa nije bilo druge mogućnosti da se kazne krivci. Austrija je djelovala uljudbeno, nastojala je širiti prosvjetu i zakonitost, sve ako je u tome nailazila i na nemale teškoće, poglavito zbog nedostatka nastavnika. No o tome na drugome mjestu.

Tomašić 1. svibnja 1820. piše Kraljeviću nezadovoljan što su pravoslavni pod utjecajem opakih protivnika sjemeništa hladno primili profesore iz Galicije. Ipak traži da se sjemenište osnuje i obećava pomoć apelacijskog savjetnika Leši, koji je pravoslavac i uživa ugled u svojoj zajednici. Tražio od Kraljevića da upozori Gerasima Zelića neka ne spletkari, jer bi zbog toga mogao imati i neželjenih posljedica. Potom Tomašić piše šibenskom okružnom poglavaru da se policijski povjerenik Ivan Stanislav Burović Zmajević tužio na spletke nekih pravoslavaca; za to se pismo zainteresirao i sam car, i zatražio njegov prijepis. Pravoslavni su se spremali poslati caru delegaciju; samo ih se šest odlučno protivilo sjedinjenju. Sad je došla u pitanje i osobna sigurnost Kraljevićeve,

⁷ László Hadrovics, *Srpski narod i njegova crkva pod turskom vlašću*, Pogovor Radoslav Katičić, Zagreb, 2000.

kao i općenito održanje reda i poretka. Kraljević se spremao na putovanje u Zadar. Suprotnosti su se sve više zaoštravale. Tomašić je javljao Kraljeviću da pravoslavni imaju i neke dokumente koji izazivaju nered, tražio je od Kraljevića da mu iscrpnije javi o tim dokumentima i o osobama koje rovale. Dotad se znalo da arhimandrit Gerasim Zelić agitira protiv sjemeništa; stoga Tomašić traži daljnje podatke za optužbe protiv Zelića, upozorava Kraljevića kako bi se mogla pokazati potreba da se ovaj udalji iz Dalmacije te pita tko bi mogao biti arhimandrit umjesto njega. Zelić je morao u Budim.⁸

Dana 31. svibnja 1820. Tomašić piše Kraljeviću o Burovićevu izvješću zbog sukoba unutar pravoslavne zajednice zabrinut kako ponovno uspostaviti mir među pravoslavcima. Priznao je da bojkot pravoslavnih koji nisu htjeli u crkvu kad je Kraljević na Duhove čitao *liturđiju*, nije razlog da se protiv njih postupa po zakonu; vjerovao je da će se Kiril Cvjetković umiriti, tražio je od Kraljevića da javi ima li elemenata za njegovo kažnjavanje, traži da se galicijskim profesorima koji su stigli omogućiti da negdje čitaju službu Božju. Vlast je sada bila spremna postupati protiv buntovnika i kažnjavati ih.

Tomašić 31. svibnja 1820. piše šibenskom okružnom poglavaru da blagom, ali čvrstom rukom smiri nemire pravoslavnih, pri čemu će mu bude li trebalo, pomoći episkop. Tuži se na odugovlačenje pretora Draga i nalaže mu da povede istragu na razini preture i okružne kapetanije, da pravoslavcima zabrani sve sastanke na kojima bi mogli raspravljati o nemirima, da postupa protiv svih koji bi govorima, pismima ili skupljanjem potpisa bunili narod, da pred sebe pozove deputaciju koja je došla Tomašiću, da im prenese Tomašićevo nezadovoljstvo njihovim postupcima, te da kažnjava po svojoj strogosti zakona; da pred sebe pozove paroha Kirila Cvjetkovića i da mu predoči kako Tomašić može zatražiti od episkopa podatke o njegovom držanju, da do potrebe pozove vojsku i osigura vojnicima stan te da mu o tome preda izvješće; napokon, da ga izvijesti o crkvi u kojoj će profesori moći služiti službu Božju.

Saurau piše Kraljeviću iz Beča 19. lipnja 1820. da se država ipak ne smije miješati u crkvene poslove više negoli joj to zakon dopušta. Car očekuje da on kod svojih vjernika razvije ljubav i povjerenje prema vlasti, što će oplemeniti karakter njihove nacije. Ovdje Saurau pomalo prebacuje pitanje na Kraljevića. Tomašić mu preporučuje da nadzire i prati pravoslavce u Boki i Bukovici. Oni će

⁸ K. Milutinović, nav. dj., str. 27.

biti kažnjeni, ali samo po zakonu. Postupak protiv Kirila Cvjetkovića mora biti odvojen od mjera koje Tomašić poduzima u istrazi protiv autora buntovnih pisama i proglasa. Na Cvjetkovića se sumnja da je kriv zbog neposluha prema episkopu koji će protiv njega postupati. Tomašić je upozorio Kraljevića da nikako ne smije primijeniti mjere koje bi prelazile njegova ovlaštenja. U obzir dolazi privremeno udaljavanje iz kurije, a može ga uputiti u neki manastir, o čemu će obavijestiti vlast. Koje će od mjera poduzeti, Tomašić prepušta samome Kraljeviću. On nije bio sklon provođenju istrage i pretragama u stanovima pravoslavnih svećenika, a nije bio sklon njihovu kažnjavanju. Savjetovao je, međutim, Kraljeviću da istražuje. Ne smatra da je uputno pozvati Zelića u Beč, jer to ne bi bilo po zakonu. Osim toga, on bi u Beču mogao utjecati na raspoloženje tamošnje pravoslavne zajednice, uspostaviti veze između bečkih i dalmatinskih pravoslavaca. Savjetuje oprez i umjerenost u postupcima protiv buntovnika koji izazivaju nezadovoljstvo u svojoj zajednici.

Potom Tomašić piše Kraljeviću kako su mu zadarski pravoslavci poslali deputaciju sa zamolbom da im dadne na uporabu crkvu sv. Ilije, te da imaju predstavnike kod vlasti koji će ih zastupati u svim pitanjima vjerskog kulta. Bili su spremni ići do cara u Beču sa svojim zahtjevom da se iz šibenskog sjemeništa otpuste galicijski profesori. Pozivali su se na dekret francuske vlasti od 30. prosinca 1809., koji po Tomašićevu mišljenju ne bi trebao biti zapreka crkvenom sjedinjenju. Opet upozorava na glasine i klevete koje se šire o Kraljeviću. Završava pismo ističući da će istraga policijskih povjerenika Vlaha Ghetaldija i Burovića dati i Kraljeviću uvid u nemire. Ponovno je savjetovao Kraljeviću da dade osjetiti pravoslavicima svoje dostojanstvo, blagost, ali i čvrstoću.

Burović 22. travnja 1820. piše Kraljeviću da smiri pravoslavne, ali opaža da narod za nj neće ni da čuje. I tršćanski pravoslavci bili su uzbuđeni.

Položaj Kraljevića sve se više pogoršavao, pa on 14. travnja 1821. piše Tomašiću o svim pakostima, uvredama i klevetama koje mora trpjeti. Vrijeđaju ga i ponižavaju čak i pravoslavni seljaci. Kraljević nalazi da je njihov neposluh ujedno i neposluh prema caru. Osjeća se stupom vlasti, no stupom koji prijeti da će se urušiti. U držanju pravoslavnih vjernika nalazi *revolucionarni duh*; drži da sjedinjenje nije promjena religije, a optužuju ga da se polatinio. Traži da se pošalje posebni politički povjerenik koji će razgovarati s očevima obitelji o njemu; kao buntovnike protiv njega i sjedinjenja spominje Božu Popovića, Todora Kulišića, Đorđa Dimitovića, Nikolu Kneževića, Simeona Kovačevića, Nikolu Maleševića; traži da se

odobri udaljavanje Kirila Cvjetkovića iz Šibenika, kojeg namjerava poslati u manastir Krku.

Tomašić donosi odluku da zadarsko okružno poglavarstvo kao nadležna vlast preuzme istragu u ovim teškim političkim prijestupima. Svrha postupka bila bi čuvanje Kraljevićeva dostojanstva i sklada između episkopa i njegove zajednice. Opet upozorava da oprez i blagost moraju biti temelj episkopova držanja; suglasan je da Kraljević udalji iz Šibenika Kirila Cvjetkovića.

Tomašić potom javlja Kraljeviću da je njegov protivnik Stefan Vojnović otišao u Istru, u pravoslavno selo Peroj, gdje buni pravoslavne protiv njega. Kraljević piše i caru o uniji dviju crkava, tražeći od njega pomoć. Nije poznato je li mu car odgovorio, ali je u njegovoj ostavštini pronađen spis iz 1824. o odlukama apostola i crkvenih otaca o imenovanjima biskupa. Po tom spisu, svećenik koji postane biskupom uz pomoć svjetovnih vladara smjenjuje se. Svjetovna vlast ne smije se miješati u izbor biskupa. U spisu se nalaze navodi koncilskih odluka o ovom pitanju. Bilo je jasno da se vlast nije željela miješati u crkvena pitanja; od Kraljevića je očekivala da bude njezin oslonac i organ, tražila je od njega da upravlja svojim vjernicima i nije mu bila spremna pomoći. Od unije je očekivala da stvori sklad, u osnivanju sjemeništa vidjela je element napretka. Budući da se prevarila, odustala je.

Saurau 28. siječnja piše caru o pismu Kraljevićeva tajnika Marca Ruggierija, člana delegacije koja se sastala u Bellunu na sjeveru Italije, o sjedinjenju pravoslavnih na bivšem mletačkom području i u Dalmaciji pod vlašću šibenskog episkopa. Sjedište pravoslavnog episkopa prešlo bi iz Šibenika u Mletke, a u Dalmaciji bi ostao vikar. Time se može objasniti neprijateljski odnos mitropolita Stratimirovića prema Kraljeviću, jer je ovaj želio pod svoju vlast staviti pravoslavne u Dalmaciji.

Kraj je poznat: neki pravoslavni seljaci dočekali su u zasjedi kočiju u kojoj su bili kanonik Stupnicki, zapovjednik grada Grimmer i Ghetaldi. Prvu dvojicu su ubili, a Ghetaldiju su prostrijelili šešir. Počinitelji su uhićeni zajedno s parohom Kirilom Cvjetkovićem, koji ih je na to ubojstvo nagovorio, i osuđeni su po zakonu. Kraljević je uklonjen iz Šibenika i na njegovo mjesto došao je Josif Rajačić koji je bio naklonjen austrijskoj vlasti. Tako se Rajačić 1833.⁹ distancirao od crnogorskog vladike i u tom smislu dao naloge parohu u Kotoru,

⁹ Državni arhiv u Zadru, *Austrijski spisi*, sv. 151.X_a, 2228, 25747p.

providuru u Boki i parosima u Dubrovniku i Zadru. Kad je srpski episkop Nićifor 1833. zaredio dva bokeljska pravoslavca, Jovu Stojanovića i Marka Sofrana, za svećenike u manastiru Morači, Rajačić im nije dopustio da djeluju kao svećenici u Dalmaciji i Boki. Ustoličio je Josipa Jelačića za hrvatskog bana, a Jelačić je k tome s Metternichom i Gyulom Andrásyem bio jedan od triju najutjecajnijih austrijskih državnika i političara u XIX. st., jer je austrijsku ekspanziju usmjerio na jugoistok, što je dalo pečat ne samo Austriji, odnosno Austro-Ugarskoj, nego se odrazilo i u svoj Europi.¹⁰ Pravoslavlje je našlo svoje mjesto u Carevini u kojoj je živjelo čak osam vjerskih zajednica, a zapravo je Austrija bila ta koja mu je dala episkopa u Dalmaciji. Stolica je poslije premještena u Zadar.

Čovjek se napokon može pitati zašto pravoslavni zamišljaju svijet, osobito zapadni svijet, kao urotu protiv njih.

THE ATTITUDE OF THE IMPERIAL COURT IN VIENNA TOWARD THE UNION OF CHURCHES IN DALMATIA

Summary

In this article is discussed the problem of the union of Greek and Latin Churches in Dalmatian Croatia in the 1820-ies. According to the existing research the Imperial and Royal administration did its best to compel the Orthodox community to unite with the Catholic Church. The existing research did not discover any document on compelling measures. This article is based upon the personal archives of the Emperor who kept a watching eye on the events in Dalmatia. There is no evidence that the Austrian administration even did the initiative to the union, no theological reasons are mentioned in the letters of the high ranking officials of this administration, that respected the autonomy of the Orthodox and other religious communities. Theological reasons are also not mentioned in the letters of the Orthodox community that opposed the union. The united bishop Benedict Kraljevic was to state that there is no dogmatic difference between the two Churches, the differences are in religious rituals.

¹⁰ Ivan Pederin, *Josip Jelačić i Dalmacija kao odskočna daska za austrijski prodor na jugoistok (1850-ih godina), (O 200. obljetnici rođenja), Zadarska smotra, 50 (2001), br. 5-6, str. 11-26; Ivan Pederin, Josip Jelačić i austrijska politika na jugoistoku, Zadarska smotra, 50 (2001), br. 5-6, str. 27-74.*